

Förundersökning, villkorlig dom och övervakning.

Föredrag

vid Centralförbundets för socialt arbete konferens i Stockholm 1923
av advokat GEORG STJERNSTEDT.

Den svenska lagen av år 1918 om villkorlig straffdom innehåller rörande förutsättningarna för och gestaltningen av själva den villkorliga domen i huvudsak följande.

Villkorlig dom är för det första en sak, som domstol icke är ålagd att under givna förutsättningar besluta, utan institutet är av diskretionär natur. Domstolen »må kunna« i domen förordna, att med straffet skall anstå, heter det i lagen. Förordnande av v. d. erindrar på så sätt om benådning. Men givet är, att en domare, som sätter sig på tvären och aldrig förordnar om v. d., handlar i strid mot lagens anda och mening. Tendens till sådan obstruktion lär, i förbigående sagt, icke alldeles ha saknats, men numera torde v. d. lojalt tillämpas på alla håll. Däremot kvarstår det faktum, att meddelandet av v. d. sker ytterst olika av olika domare och vid olika domstolar. Medan sålunda år 1920 v. d. i Stockholm meddelades åt 26 % av dem, som varit föremål för förundersökning, var samma procentsiffra för Göteborg icke mindre än 57,3 eller mer än dubbelt så stor som i Stockholm. I Malmö dömdes samma år 28 %, i Jönköpings län 36 % och i Gävle 58 % villkorligt, allt beräknat i förhållande till antalet förundersökningar.

Går man till de olika avdelningarna inom Stockholms rådhusrätt, finner man anmärkningsvärda olikheter. För första halvåret 1919 utgjorde sålunda de v. d. inom fem avdelningar resp. 15.1, 5.2, 4.4, 37.1 och 8.3 % av de mål, i vilka förundersökning förekommit. För första halvåret 1921 voro siffrorna resp. 27.3, 54.5, 21.7, 19.2 och 19.4 %, alltså visserligen icke företeende så stor inbördes olikhet som två år tidigare, men likväl utvisande en betydande olikhet i tillämpningen av v. d.

Uppenbart är, att nu påpekade stora olikhet i lagtillämpningen utgör en viss olägenhet, särskilt med hänsyn till respekten för lagen, men att råda bot härpå är utan tvivel mycket svårt. Det synes bättre att behålla olägenheten i fråga än att alltför mycket klavbinda domstolarna vid regler, om och under vilka förutsättningar den v. d. skall användas. Man får ta det onda med det goda!

Lagen har endast en dylik regel av reel natur, och den regeln är, att det »med hänsyn särskilt till den dömdes karaktär och personliga förhållanden i övrigt finnes skälig anledning antaga, att han skall utan det — — ådömda straffets undergående låta sig rättas«. I övrigt äger domstolen frihet att besluta efter sitt huvud, givetvis med skyldighet att beakta vad som är lagens grund och mening i fråga om v. domen.

Såsom formella förutsättningar för v. d. har lagen stadgat följande: Domen får icke lyda på högre straffarbete än 6 månader eller högre fängelse än ett år. I fråga om bötesstraff gäller, att v. d. må kunna tillämpas å sådant straff, där »anledning är att antaga, att den dömd till följd av fattigdom och bristande förvärsförmåga skulle nödgas avtjäna böterna med frihetsstraff«.

Vidare är föreskrivet, att v. d. icke må brukas, där den tilltalade »under de tio år, vilka närmast föregått brottet, blivit dömd till straffarbete eller fängelse eller under samma tid undergått dylikt straff, som blivit honom tidigare ådömt«. Detta stadgande utmärker, att v. d. närmast

är avsedd för förstagångsförbytare. Ytterligare är bestämt, att v. d. inte heller får meddelas i fall, där straffpåföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen (motsvarande det förra »förlust av medborgerligt förtroende») ådömes. Detta stadgande medför exempelvis, att en person, som gjort sig skyldig till förfalskning, icke kan erhålla v. d., om förfalskningen inte blivit begången under »synnerligen förmildrande omständigheter». Strafminimum för förfalskning är nämligen normaliter 6 mån:s straffarbete, och med minst 6 mån:s straffarbete följer för dylikt brott straffpåföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen. Jag påpekar denna sak såsom en svaghet i lagen om v. d. De sakkunnige, som utarbetade lagen, brottades också länge och väl med uppgiften att komma ifrån denna svaghet, men stannade vid, att det skulle vara förenat med ännu större olägenheter att f. n. gestalta lagen på annat sätt. Slutligen är att märka, att straff, som ådömes för tryckfrihetsbrott, icke kan dömas villkorligt. Detsamma gäller för de flesta straff, som ådömas efter strafflagen för krigsmakten. Undantaget gäller denna lags 8:e kapitel, som handlar om stöld, snatteri och rån m. fl. egendomsbrott; här kan alltså v. d. förekomma.

I lagen säges, att det »på den dömdes uppförande under viss prøvotid samt på omständigheter i övrigt, som i denna lag angivas, skall bero, huruvida straffet skall gå i verkställighet». Prøvotiden är tre år utom vid bötesstraff, där den är ett år.

Det regelmässiga är enligt lagen, att den v. dömde under prøvotiden skall stå under övervakning av därtill förordnad person, övervakaren. Blott om det av särskilda skäl kan antagas, att den dömde skall utan övervakning låta sig rättas, skall i domen föreskrivas, att övervakning icke skal äga rum. Det får alltså exempelvis icke utgöra ett skäl att lämna en v. dömd utan övervakning, att domstolen inte ser sig istånd att anordna över-

vakning eller skaffa övervakare. I sådant fall får domstolen låta bli att meddela v. d.

Några statistiska uppgifter rörande förhållandet mellan antalet fall, där v. d. meddelas med övervakning och antalet fall, där den meddelas utan övervakning, kan jag inte lämna annat än från Stockholms rådhusrätt för år 1922. Av 69 villkorligt dömda ställdes 47 under övervakning, medan 22 fingo v. d. utan övervakning.

✱

Vare sig den v. dömden står under övervakning eller inte, åligger det honom att under prøvotiden föra ett ordentligt och ostraffligt leverne, undvika dåligt sällskap och bemöda sig om utväg till försörjning på lovligt sätt samt, där han ålagts ersätta genom brottet uppkommen skada, göra vad i hans förmåga står att fullgöra sin skyldighet därutinnan.

Står den v. dömden under övervakning, åligger honom ytterligare förpliktelser, varom mera senare.

Begår den v. dömden efter domens meddelande, men före prøvotidens slut, brott, för vilket han ådömes straffarbete eller fängelse, är anståndet förverkat, vilket ju innebär att den v. dömden får undergå båda straffan. Dömes han till annat straff än frihetsstraff, t. ex. böter, kan domstolen, men är inte tvungen att förklara anståndet förverkat.

Åsidosätter den v. dömden, utan att därigenom begå brott, något av vad som åligger honom, t. ex. att föra ett ordentligt leverne eller undvika dåligt sällskap, kan domstolen besluta antingen att meddela honom varning eller att förklara anståndet förverkat. Varning skal meddelas den dömden personligen. Det kan ske inför domstolen, men även utom densamma. I vilket fall som helst meddelas varningen av domstolens ordförande.

Förekommer under prøvotiden från den v. dömdes

sida intet av vad som enligt lagen medför anståndets förverkande, förfaller det villkorligt ådömda straffet.

Ja, detta är grundlinierna av själva institutet v. d., sådant det blivit utformat i vår lagstiftning.

Det ligger nu nära till hands att fråga sig: I vilken utsträckning har v. d. tillämpats i genomsnitt i hela vårt land? Svaret på denna fråga blir, att av alla förstagångsförbrytare, som dömdes exempelvis år 1921, summa 2.885, erhöles 780 personer eller 27 % v. d. År 1922 erhöles av hela antalet förstagångsförbrytare, summa 2.562, 706 personer eller 31 % v. d., och under innevarande års fyra första månader utgör motsvarande procenttal 36. Skall man våga fälla något omdöme i anledning av dessa siffror, vore det, att den genomsnittliga tillämpningen av institutet synes riktig; det bör ju inte vara så, att chanserna att erhålla v. d. blir alltför stora, och detta torde inte kunna sägas vara fallet, om cirka $\frac{1}{3}$ av alla förstagångsförbrytare erhålla v. d.

*

Vad förundersökning och övervakning i det stora hela angår, har man anmärkt, att förundersökningen kommit att i praktiken få en alltför dominerande plats, medan i själva verket tyngdpunkten borde falla på övervakningen. Sålunda lämnas en jämförelsevis betydligt högre ekonomisk ersättning för arbetet med förundersökning än för arbetet med övervakning. Förundersökning har vidare i i stort sett kunnat ske mycket omsorgsfullt, medan det förekommit, att en och samma person blivit förordnad till övervakare åt så många villkorligt dömda, att man undrat, om det varit möjligt för honom att kunna hinna med dem alla. Utan att närmare ingå på en prövning av riktigheten av de framställda anmärkningarna, vill jag framhålla, att det åtminstone icke varit deras mening, som utarbetat lagen, att förundersökningen skulle dominera på bekostnad av övervakningen. Tvärtom. Förundersök-

ningen är endast ett hjälpmedel åt domstolen för avgörande av frågan, huruvida den tilltalade bör komma i åtnjutande av v. d. eller icke. Övervakningen däremot är en integrerande del av hela institutet v. d. Meningen har ju varit att åtminstone i regel utbyta ifrågakvarande straff mot v. d. i förening med övervakning, och den samhälleliga nyttan av detta utbyte måste i hög grad bli beroende av huru övervakningen i praktiken fungerar. Att lagstiftningen inte givit mycket mera än själva konturerna av övervakningsinstitutet, är sannt, och annat vore väl knappast möjligt, men intresse för detta instituts reella innehåll och sunda utveckling har ingalunda saknats hos lagstiftaren.

*

För att nu först nämna några ord om förundersökningen, stadgar lagen i huvudsak följande.

Har polismyndighet eller åklagare häktat någon för brott, och ingår i den för brottet bestämda straffsatsen straffarbete i 6 månader eller kortere tid eller fängelse i ett år eller kortare tid, skall, därest den häktade erkänt gärningen och brottet är sådant, att v. d. överhuvud kan meddelas för detsamma, polismyndigheten eller åklagaren ofördröjligen ingiva anmälan om häktningen till domstolens ordförande. Ordföranden har då att skyndsamt förordna om särskild förundersökning, »där ej anledning är antaga, att sådan utredning kommer att därförutan vara för domstolen tillgänglig»; detta sista förbehåll torde vara utan praktisk betydelse, emedan ingen lär göra förundersökning utan förordnande, bl. a. av det skälet, att i sådant fall ersättning för besväret därmed icke anses kunna utgå.

I fråga om icke-häktade säger lagen, att om förundersökning prövas behöflig, må den kunna beslutas av ordföranden före målets handläggning och därefter av domstolen.

Vid beslut om förundersökning skall »lämplig och villig« person (förundersökare) förordnas att utföra densamma.

Man hade vid lagens utarbetande tänkt sig, att sådana organisationer som exempelvis Skyddsvärnet, vilken ju, som bekant, ombesörjt utförandet av förundersökningar i många år, innan 1918 års lag trädde i kraft, skulle komma att tillhandahålla lämpliga personer, villiga att utföra förundersökning. Även hade man tänkt sig, att häradshövdingarnes biträden skulle lämpligen kunna förordnas därtill. Så har ock skett. Emellertid märkes det säregna förhållandet för Stockholms vidkommande, att rådhusrätten härstädes alltsedan 1922 års början, då registrator Harald Salomon inte längre tillhört Skyddsvärnet, lämnar nästan alla förordnanden att utföra förundersökning åt honom. Endast på en avdelning av rådhusrätten lämnas förordnanden stundom åt någon vid Skyddsvärnet anställd person.

Mot denna sakernas ordning i Stockholm har, såvitt själva förundersökningen angår, riktats bl. a. den anmärkningen, att man borde uppdraga åt kvinnor att företaga förundersökning av kvinnliga tilltalade, emedan förundersökningen ofta berör en del ömtåliga förhållanden, i vilka det är lättare för en kvinna att intränga, då den tilltalade själv är kvinna; lämpliga krafter stå även till förfogande härför.

Det åligger förundersökaren att utan dröjsmål till domstolens ordförande inge skriftlig berättelse över förundersökningen, att i de delar ordföranden kan anse nödigt fullständiga densamma samt att på kallelse av domstolen eller dess ordförande inställa sig vid domstolen för att i fall av behov gå denna till handa med upplysningar och eventuellt erforderlig ytterligare undersökning. Jag vill tillägga, att det givetvis inte bara står domstolen fritt, utan även torde vara dess skyldighet att, om så behöves, låta komplettera förundersökningen med vittnesmål,

hörande av anhöriga upplysningsvis o. s. v. Det är alltså ingalunda meningen, att den skriftliga förundersökningsberättelsen med bilagor skall få utgöra enda materialet för bedömande av frågan, huruvida v. d. skall meddelas eller icke. I praktiken torde det emellertid av naturliga skäl ha blivit så, att i regel berättelsen med bilagor utgör enda materialet.

Hur förundersökaren skall gå till väga, är närmare stadgat i en särskild kungl. instruktion av d. 28 juni 1918. Han skall sålunda, »med ledning av anvisningar« i ett visst formulär till berättelse, verkställa en, så vitt möjligt, fullständig utredning om den tilltalades karaktär och personliga förhållanden i övrigt samt rörande omständigheter, vilka eljest äro ägnade att ådagalägga, huruvida det finnes skälig anledning antaga, att han skall låta sig rättas utan undergående av straff. Förundersökaren är alltså inte bunden af formuläret, ehuru detta, praktiskt sett, alltid användes.

Vidare är föreskrivet, att förundersökaren skall sätta sig i personlig förbindelse med den tilltalade och besöka hans hem för att inhämta upplysningar från hans närmaste och bilda sig en på personlig iakttagelse grundad uppfattning om förhållandena i hemmet. De sålunda vunna uppgifterna och iakttagelserna skall förundersökaren kontrollera och fullständiga, särskilt genom införskaffande av upplysningar såväl från myndigheter samt offentliga och enskilda inrättningar och föreningar, hos vilka utredning i nämnda avseende antagas stå att vinna, som ock från personer, vilka äga kännedom om den tilltalade och hans familj och på grund av sin tjänsteställning eller eljest kunna förväntas lämna tillförlitliga uppgifter. Har den tilltalade sitt hem å annan ort, äger förundersökaren hänvända sig till vederbörande myndigheter därstädes för erhållande av nödig utredning. Är anledning misstänka, att den tilltalade lider av svårare kroppslig sjukdom eller av själslig sjukdom eller defekt, bör förundersökare, där så kan ske, in-

förskaffa läkareintyg rörande den tilltalade. Förundersökaren skall vid utförandet av sitt uppdrag så förfara, att den tilltalade eller hans anhöriga icke därigenom onödigtvis tillskyndas lidande eller men.

Förundersökaren är icke pliktig att till- eller avstyrka v. d., men intet hindrar, att han gör det.

Emellertid torde han finna mindre behagligt att bli påtagligt desavouerad av domstolen, varför han i regel torde undvika att uttala sig för eller emot v. d. I Stockholm brukar förundersökaren, om han anser v. d. böra meddelas, tillkännage, att han är villig åtaga sig att bli övervakare för den tilltalade, för den händelse denne får v. d. I dylikt tillkännagivande ligger alltså en underförstådd tillstyrkan.

Givetvis tillhör det grunderna för vår processordning, att den tilltalade själv skall få höra berättelsen uppläst för sig för att beredes tillfälle att gendriva uppgifter, som tilläventyrs inte äro riktiga. Så lär ock tillgå vid våra domstolar. Då emellertid berättelsen kan vara av mycket omtälig beskaffenhet, har lagen stadgat, att domstolen, om den finner det vara till avsevärt men för den tilltalade eller annan, att kännedom om personliga förhållanden, som inför domstolen framkomma, i följd av rättegångens offentlighet vinner spridning, kan bestämma, att handläggningen skall ske inom stängda dörrar.

Uppenbart är, att förundersökningen skall vara opartisk, objektiv. Det är fördenskull malplacerat att, såsom stundom lär ha skett från försvarsadvokaters sida, klandra förundersökningen, därför att denna innehåller uppgifter, som äro graverande för den tilltalade. I detta samband må framhållas, att förundersökaren icke synes böra underlåta att i berättelsen även upptaga brott, som den tilltalade begått och som under utredningen kommit till hans kännedom, men som aldrig blivit beivrade. Visserligen kan den invändningen här göras, att det vore föga tilltalande, om allmänna åklagaren skulle begagna sig härav

och åtala den tilltalade för dylika, först nu till hans kännedom komna förbrytelser. I praktiken torde emellertid åklagaren icke ingripit i sådana fall. Tillsvidare torde därför icke finnas anledning att i berättelsen undertrycka en för bedömandet av den tilltalades person så pass viktig omständighet som att han tidigare förövat brott.

Att det i praktiken icke för förundersökaren stött på svårigheter att av anhöriga eller andra erhålla nödiga upplysningar, kan konstateras. Detta ligger ju också nästan i sakens natur. Man hoppas ju, att den tilltalade på grund av utredningen skall erhålla förmånen av v. d. och vill gärna hjälpa till därmed.

Berättelsen brukar åtminstone här i Stockholm utskrivas i 2 exemplar, av vilka det ena inges till domstolen och det andra behålles av förundersökaren. Det borde rent av vara föreskrivet, att berättelsen ovillkorligen skulle utskrivas i dubbla exemplar och att det ex., som icke inges till Rätten, skulle överlämnas till övervakaren, så att denne icke skall behöva vända sig till Rättens expedition för att få del av berättelsen. Berättelsen utgör ju en värdefull källa även för övervakaren, då det gäller att sätta sig in i den v. dömdes karaktär och personliga förhållanden.

Därmed är jag inne på en viktig fråga, nämligen sambandet mellan förundersökningen och övervakningen. Det har med styrka framhållits, att detta samband saknas och att det borde vara så, att till övervakare i regel förordnas samma person, som gjort förundersökningen. Tydligt är, att övervakaren då redan från början skulle få den levande personliga uppfattning om den v. dömd, som är av betydelse för hans verksamhet som övervakare. Något samband mellan förundersökningen och övervakningen existerar emellertid icke i lagen, ehuru denna naturligtvis icke hindrar en förnuftig praxis i sagda riktning.

Förundersökaren åtnjuter, såsom förut är antytt, efter domstols prövning av allmänna medel skäligt arvode för

utfört arbete samt ersättning för nödvändiga utgifter. Jag kan nämna, att det vanliga arvodet här i Stockholm under senare år varit 50 kr. per undersökning. Det lägsta arvode jag hört förekomma vid domstolarna är 25 kr., det högsta 100 kr.

*

Vad slutligen övervakningen angår, märkes först, att lagstiftaren sökt ordna det så, att övervakningen skall kunna ta sin början omedelbart, d. v. s. så snart den tilltalade blivit villkorligt dömd, på det att en mellantid, varunder han icke står under övervakning, skall kunna undvikas. Tillfälle är nämligen berett den v. dömde, åklagaren och målsägaren att omedelbart förklara sig nöjda med domen, antingen i dess helhet eller åtminstone såvitt angår straff, anstånd, övervakning och lydnadsplikt, och då börjar prövotiden och övervakningen genast. Givetvis är överensstämmande med lagens anda och mening, att domstolen för parterna skall påvisa denna möjlighet, liksom ock att den övervakningsbok, som den v. d. skall ha — varom mera längre fram — skall ifyllas och utlämnas till honom vid samma tillfälle. Likaså bör domstolen på förhand ha en övervakare klar och denna övervakare få sin bok samtidigt, om han är närvarande, eller ock snarast möjligt därefter. Att, såsom lär ha hänt vid en häradsrätt i Stockholms närhet, dröja med utskrivandet och överlämnandet av dessa böcker ett par månader efter domen, är naturligtvis på tok.

Emellertid har mot lagens avfattning anmärkts, att det icke räcker med den möjlighet att få övervakningen att börja genast, som beretts i lagen, utan att övervakare städse borde förordnas samtidigt med den v. d:s avkunnande och oberoende av att domen icke vunnit laga kraft. Jag lämnar därhän, huruvida praktiska skäll motivera sådan lagändring, men vill nämna, att de som utarbetat lagen ansägo principiella betänkligheter tala mot att låta

en person, som kanske sedermera finge straffet och v. domen upphävida, underkasta sig övervakning under mellantiden.

Vad åligger nu den v. d., som blivit ställd under övervakning, utöver det som åligger en var v. dömd? Jo, lagen stadgar, att han skall hålla övervakaren städe underrättad om sin bostad och adress, på kallelse inställa sig hos honom och icke undandraga sig hans besök, ofördröjligen besvara hans skriftliga meddelanden, uppmärksamt åhöra hans råd och varningar, icke lämna arbetsanställning, utan att dessförinnan ha inhämtat övervakarens råd, samt i övrigt söka, i vad på den dömd må bero, underlätta övervakningens fullgörande. Var den dömd vid åtalets anhängiggörande under tjuguet år, må i domen kunna åläggas honom skyldighet, i visst avseende eller i allmänhet, att efterkomma föreskrift och foga sig i anordning, som övervakaren finner erforderlig för hans rättelse.

Vad man i detta stadgande har att uppmärksamma är särskilt, att den v. d. har att »uppmärksamt åhöra» övervakarens råd och varningar o. dyl. Det åligger honom alltså icke att åtlyda övervakaren utom såtillvida, att den villkorligt dömd skall på kallelse inställa sig hos övervakaren. Även om alltså den v. d. handlar stiek i stäv mot övervakarens råd, förverkar han inte anståndet, såvida han uppfyller de fordringar, lagen ställer på honom.

En mer eller mindre omfattande lydnadsplikt kan där emot åläggas den v. dömd, om han eller hon vid åtalets anhängiggörande var under 21 år. Domstolen kan då ålägga den v. d. »skyldighet, i visst avseende eller i allmänhet, att efterkomma föreskrift och foga sig i anordning, som övervakaren finner erforderlig för hans rättelse». Exempel på dylika föreskrifter och anordningar kunna vara förbud att besöka lokal, der spritdrycker serveras, föreskrift, att den v. dömd skall ingå i ett räddningshem, att han skall flytta från sin nuvarande miljö o. dyl.

Redan vid utarbetandet av lagförslaget yppade sig

olika uppfattning inom de sakkunniga beträffande den ålder, över vilken lydnadsplikt skulle kunna åläggas. Det gjordes gällande, att även unga personer, som vid målets anhängiggörande passerat myndighetsgränsen men icke uppnått 25 års ålder, borde kunna komma under lydnadsplikten. Man enade sig emellertid om 21 år tillsvidare. Huruvida trängande behov visat sig att gå längre, är vanskligt att avgöra. Säkert är, att från en håll uttalats önskvärldheten i vissa fall att uträtta stadgandet om lydnadsplikten även till något högre ålder. Särskilt har det framhållits, att en del dömda unga kvinnor borde vara underkastade ett längre gående tvång än lagen nu medger. Det tycks i många fall vara svårare att hålla unga kvinnor till ett ordentligt leverne än unga män, något som givetvis beror därpå, att beträffande en ung man saken ofta är hjälpt därmed, att han kommer i ordnat arbete, medan det kan vara svårt att hålla den unga kvinnan från prostitution.

Egendomligt är f. ö. att annotera, att vissa domstolar lära ha för sed att aldrig eller nästan aldrig förordna om lydnadsplikt. Detta är naturligtvis icke alls överensstämmande med lagens anda och mening.

Övervakningen skall, då sex månader av prøvotiden förflutit, upphöra, om det av särskilda skäl kan antagas, att den dömda låter sig rättas utan övervakning. I praktiken lär upphörande av övervakningen före prøvotidens slut inte ha förekommit annat än i undantagsfall. Ett sådant fall inträffade, då en v. d. kvinna gifte sig med en hygglig man; vidare övervakning ansågs då överflödig och mindre lämplig.

Vidare är stadgat, att domstol närsohelst kan förordna, att lydnadsplikt, som ålagts v. dömd person, skall förfalla. Även detta stadgande torde icke ha tillämpats annat än i undantagsfall.

Övervakningen är närmare organiserad på följande sätt. Varje övervakning för sig står under en viss dom-

stols vårdnad. Denna domstol kallas vårdnadsdomstolen. Har underrätt meddelat v. d. i målet, är den underrätten vårdnadsdomstol. I annat fall, d. v. s. om det är hovrätt eller högsta domstolen, som meddelar v. d., skall domstolen till vårdnadsdomstol utse »den allmänna underrätt», som med hänsyn till den dömdes vistelseort eller andra omständigheter flnes därtill lämplig«. Vårdnaden kan även sedan överflyttas till annan domstol.

Vårdnadsdomstolen äger rätt att entlediga övervakare och förordna annan i hans ställe. Och vårdnadsdomstolens ordförande inträder i domstolens befogenheter mellan dess sammanträden. Det åligger övervakaren att till vårdnadsdomstolen minst var tredje månad, så ock eljest, då domstolen eller dess ordförande så påfordrar, avge skriftlig rapport angående den dömdes uppförande, antalet hos denne avlagda besök och vad därvid iakttagits, den dömdes inställelser hos övervakaren samt andra omständigheter, vilka kunna vara av betydelse för vårdnaden av övervakningen, t. ex. om den dömda avflyttar till annan ort. Särskild blankett för dylika rapporter har utarbetats.

Man hade vid lagens utarbetande hoppats, att våra domstolsordförande, åtminstone många bland dem, skulle komma att intressera sig för övervakningen och utöva vårdnaden inte bara rent expeditions- eller schablonmässigt, utan med personlig känsla för dem det gäller. Av vikt är givetvis också, att en viss personlig kontakt råder mellan domaren och övervakaren, så att de vid behov kunna samråda. Utan tvivel ha förhoppningarna i åtskilliga fall gått i uppfyllelse, men å andra sidan har från flera håll klagats över, att varken intresse eller kontakt förefinnes. Av särskild betydelse är det goda personliga samarbetet mellan domstolsordföranden och övervakaren, då det gäller, huruvida varning skall meddelas den övervakade eller rentav anståndet skall förverkas. Varken det ena eller det andra får, inom parentes sagt, ske, utan att såväl övervakaren som den övervakade haft

tillfälle att yttra sig. Övervakaren har f. ö. även rätt att direkt till domstolen göra framställning om varning eller förverkande, därest allmänna åklagaren icke funnit skäl att på begäran av övervakaren göra dylik framställning; övervakaren har alltså städse att i främsta rummet vända sig till allm. åklagaren med dylik begäran.

Till organisationen av övervakningen hör ock, att övervakaren må kunna anlita lämplig person som biträde vid inhämtande av de upplysningar, som äro för övervakningen behövlige, nämligen för det fall, att övervakaren och den dömde vistas på skilda orter eller av annan anledning svårighet uppkommer för den dömde att inställa sig hos övervakaren. Den dömde har samma skyldigheter gentemot biträdet som mot övervakaren själv.

Rörande sättet för övervakningens utövande märkes främst lagens stadgande, att därvid skall iakttagas att, såvitt möjligt är, den dömde icke utsättes för allmän uppmärksamhet eller störes i sin lovlige verksamhet samt att kostnader icke ådragas honom utöver vad som är oundgängligen nödvändigt. Vad kostnaderna angår, har man bl. a. länkt på, att en v. dömd, som står under lydnadsplikt, kan åläggas att flytta till en annan bostad o. dyl., vilket naturligtvis medför utgifter.

Övervakningen kan sägas bestå av två skilda moment; det ena innebär tillsyn eller uppsikt, det andra en stödjande och uppfostrande eller handledande verksamhet.

Till det första momentet hör särskilt, att övervakaren eller eventuellt hans biträde skall besöka den dömde, så ofta sådant erfordras för övervakningens fullgörande, med iakttagande av att besöken under de 4 första veckorna i regel böra ega rum minst en gång i veckan; under den återstående övervakningstiden kunna besöken i regel efter hand ske med längre mellantider. Övervakaren är f. ö. uttryckligen ålagd att utöva noggran tillsyn däröver, att den dömde fullgör de skyldigheter, som på grund av den v. domen åligga honom.

Till det stödjande och handledande momentet av övervakningen hör till exempel, att om den dömde är utan arbete, övervakaren bör göra vad på honom ankommer för att bereda den dömde lämpligt arbetsstillfälle. I praktiken utgör givetvis detta en mycket viktig beståndsdel av övervakningen.

Det är föreskrivet att, särskilt då det gäller unga förbrytare, övervakaren bör genom att anvisa god och nyttig förströelse under den dömdes fritid söka föra hans intressen in på bättre vägar. För alla v. dömde gäller, att övervakaren bör genom att visa den dömde välvilja och omtänksamhet söka vinna hans förtroende, men ock utföra sitt uppdrag med nödig fasthet.

Övervakare tillgodonjuter av statsmedel ersättning för sitt arbete med 12 kr. för den första månaden, som den dömde står under övervakning, samt 3 kronor för varje av de följande, varjämte han erhåller gottgörelse för resekostnader. Att en ersättning, vilken sålunda uppgår till 45 kr. för första övervakningsåret och 36 kr. för vart och ett av de två följande åren, är mycket obetydlig, behöver icke framhållas. Disproportionen mellan det arvode, som tillerkännes förundersökaren, och den ersättning övervakaren erhåller, är f. ö. påfallande. Det har även anmärkts såsom ett förbiseende i resp. författning, att övervakaren väl får reseersättning, men inte dagtraktamente, medan han är på resa, något som synes böra rättas.

I detta sammanhang må även framhållas, att direkta penningeunderstöd åt den v. dömde, exempelvis för uppehälle under den tid, som åtgår, tills han kan få något arbete, ekipering, resa till arbetsplatsen m. m., visat sig oundvikliga. Medel till dessa understöd ha tillhandahållits dels genom organisationerna, t. ex. Skyddsvärnet, dels genom privat insamling.

*

Vad man givetvis frågar sig då ett sådant institut som v. d. behandlas, är, hur institutet verkat. Hur stor är åter-

fallsprocenten? För att ge ett fullt nöjaktigt svar på denna fråga borde man känna förhållandet mellan det procentuella antalet återfall hos dem, som erhållit v. d., och dem, som icke blivit v. dömda, samt vidare förhållandet mellan de v. dömda, som blivit ställda under övervakning, och dem som fått villkorlig dom utan övervakning. Tyvärr är jag icke i tillfälle att framlägga någon exakt och upplysande statistik av detta slag. Jag kan endast meddela, att återfallen av de v. d., som ställts under övervakning, tyckas hålla sig vid 5 % eller något därunder. Denna siffra förefaller ju ganska vacker.

*

Till sist kan jag nämna, att strafflagskommissionen, som nyligen avlämnat sitt betänkande till strafflagens allmänna del m. m., omfattande bl. a. även institutet v. dom, icke ansett sig böra föreslå någon ändring av gällande regler om förundersökning och övervakning. De ändringar, som överhuvud föreslagits i fråga om v. dom, äro av mindre intresse i detta sammanhang.